

Η εδαφική ανάπτυξη

Από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα, παρατηρείται ότι όλα τα διεθνή παραδείγματα, οι εκθέσεις μεγάλων οργανισμών και η πρόοδος της διεθνούς έρευνας επικεντρώνονται στην **εδαφική διάσταση της τοπικής ανάπτυξης**. Πρότυπα όπως ενδογενής ανάπτυξη, οικοανάπτυξη, κτλ., αναφέρονται στην εδαφική ανάπτυξη. Επιζητούν τη συμμετοχή των τοπικών κοινωνιών στην αξιοποίηση και διαχείριση των πόρων τους, δεν περιορίζονται στην αυτάρκεια, προτείνουν τρόπους εξωστρέφειας, και αναδεικνύουν τη σημασία της **εδαφοποίησης** (territorialisation: ενίσχυση των δεσμών με τον τόπο) της οικονομικής δραστηριότητας.

Η προσέγγιση της εδαφικής ανάπτυξης τονίζει τον ενεργό ρόλο μιας περιοχής, όχι ως υπόβαθρο, αλλά ως συντελεστή της ανάπτυξης. Η εδαφική ανάπτυξη προκύπτει από μια διαδικασία βιώσιμης διαχείρισης μιας περιοχής, της οποίας ο πληθυσμός καθορίζει, μέσω ενός κοινωνικοπολιτικού συμφώνου και ενός κατάλληλου θεσμικού πλαισίου, τη σχέση του με τους τοπικούς πόρους. Παράλληλα, εδραιώνει τους κοινωνικούς δεσμούς, βελτιώνει την ευημερία του και χτίζει μια πολιτιστική ταυτότητα που προσφέρει την υλική βάση για την «κατασκευή» της εδαφικής περιοχής (territory)¹.

Εδαφική περιοχή

Η εδαφική περιοχή αποτελεί τον πυλώνα της εδαφικής ανάπτυξης. Αναφέρεται σε ένα γεωγραφικό χώρο που δεν είναι δεδομένος, αλλά προϊόν της ιστορίας, του πολιτισμού και των κοινωνικών δικτύων που σχεδιάζουν τα όριά της. Η εδαφική περιοχή διακρίνεται σαφώς από τον έξω χώρο. Τα γεωγραφικά όρια της εδαφικής περιοχής είτε ταυτίζονται με τα πολιτικο-διοικητικά όρια όταν υπάρχουν, είτε χαράσσονται και ορίζονται στο εσωτερικό μιας ιστορικής περιοχής όπως του Τροόδους, με βάση την πρωτοβουλία μιας τοπικής ομάδας δρώντων.

Τέτοιες ομάδες, επιχειρώντας να αξιοποιήσουν την τοπική ταυτότητα και κληρονομιά αλλά και την γεωγραφική εγγύτητα που χαρακτηρίζουν τις συνεκτικές σχέσεις μεταξύ των μελών τους, ορίζουν τον χώρο στον οποίο θα επιχειρήσουν την αξιοποίηση των πόρων τους. Συμβάλλουν μ' αυτόν τον τρόπο στην ανάδυση της οικονομικής διάστασης μιας εδαφικής περιοχής, εφόσον αυτή σχετίζεται με την παραγωγή και την παροχή αγαθών και υπηρεσιών. Υπό αυτή την έννοια, η εδαφική περιοχή ορίζεται ως **«μια συνεργασία δρώντων αγκυρωμένων σε ένα γεωγραφικό χώρο, η οποία στοχεύει στην επίλυση ενός παραγωγικού προβλήματος που τους αφορά. Μετατρέπεται σε ένα “χώρο λύσης” για “παραγωγικά προβλήματα”»**.

¹ Ο όρος εδαφική περιοχή αποδίδει τη λέξη territory (λατινικό territorium). Αρχικά, χρησιμοποιήθηκε για να ορίσει ένα χώρο στο οποίο ασκείται μια εξουσία ή μια δικαιοδοσία. Σήμερα, ο όρος αυτός εκφράζει την ικανότητα μιας τοπικής κοινωνίας ή ομάδας δρώντων να αξιοποιήσουν τους πόρους του τόπου τους συνδέοντάς τους με την κληρονομιά τους. Αυτός ο συνδυασμός πόρου και κληρονομιάς αλλά και η αναγνώριση από την αγορά της αξίας του προϊόντος που θα προκύψει, τους επιτρέπει να αναπτύξουν μια μορφή κυριαρχίας επί των πόρων αυτών.

Επομένως, η όποια σχετική πρωτοβουλία συνεργασίας, δεν προέρχεται τόσο από ένα θεσμικό όργανο σχεδιασμού, όσο από την κινητοποίηση των εσωτερικών δυνάμεων μέσω του αναπτυξιακού σχεδίου τους. Η εδαφική περιοχή δεν καθορίζεται από την κλίμακά της, αλλά από τον τρόπο οργάνωσης και συντονισμού των ιδρυτικών της φορέων.

Στη διαδικασία κατασκευής της εδαφικής περιοχής συμμετέχουν τρεις βασικοί δρώντες της ανάπτυξης στο τοπικό επίπεδο: δημόσιες αρχές, ιδιωτικοί φορείς και κοινωνικοί φορείς. Η διαδικασία αυτή περιλαμβάνει τους εξής σταθμούς:

- α)** Τον συντονισμό των τριών δρώντων οι οποίοι θα συνεργαστούν στην ίδια εδαφική περιοχή:
 - το κράτος, με τη διευρυμένη έννοια της παροχής "δημόσιων υπηρεσιών",
 - οι κοινωνικοί φορείς που ασχολούνται με τη δεδομένη "περιοχή" και την κοινωνία της,
 - οι ιδιωτικοί φορείς οι οποίοι θα ενσωματωθούν σταδιακά στη διαδικασία ανάπτυξης.
- β)** Οι τρεις φορείς συμφωνούν να εργαστούν υιοθετώντας τα ίδια εδαφικά όρια και καθιερώνοντας ένα νέο τρόπο διακυβέρνησης της διαδικασίας ανάπτυξης της περιοχής.
- γ)** Μεταξύ των προβλημάτων που θα επιχειρήσουν να επιλύσουν οι φορείς, σημαντικότερα είναι όσα έχουν οικονομική διάσταση λόγω του ανταγωνισμού. Στην περίπτωση αυτή, η διακρίττητα αντιπροσωπεύει μια διέξοδο την οποία η εδαφική περιοχή θα αναπτύξει.

Εδαφικοί πόροι

Η εμφάνιση εδαφικών περιοχών παρατηρείται και στις ορεινές περιοχές της Ευρώπης, οι οποίες διαθέτουν **πόρους ανέπαφους και αξιοποιήσιμους**. Ο εντοπισμός, η ανάδειξη και ενεργοποίηση αυτών των πόρων, αποτελούν τον κεντρικό στόχο της εδαφικής ανάπτυξης. Στις περιοχές όπου οι τοπικοί δρώντες αναγκάστηκαν να αναζητήσουν λύσεις λόγω ανταγωνισμού, εξόδου του πληθυσμού, κτλ., η επιλογή αυτή συνδέθηκε με την "ανακάλυψη" κοινότυπων (generic) πόρων που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν. Η **μετατροπή τους σε εδαφικό πόρο** είναι το αποτέλεσμα των προθέσεων των δρώντων, γιατί ο εδαφικός πόρος δεν υπάρχει *a priori*, αλλά δημιουργείται μέσω της δράσης. Η δράση αυτή εμφυτεύει στον υλικό πόρο τα άυλα στοιχεία της τοπικής κληρονομιάς που του προσδίδουν **ιδιοτυπία** και **διακρίττητα**, και άρα, μια ισχυρή ανταγωνιστικότητα στο τελικό προϊόν που θα προκύψει.

Η διαδικασία ανάδυσης των πόρων κινητοποιεί τόσους φορείς όσοι είναι και οι πόροι. Οι τοπικοί δρώντες καταγράφουν τους γεωργικούς, κτηνοτροφικούς και βιοτεχνικούς κοινότυπους πόρους, αλλά και την κληρονομιά που βρίσκεται στην περιοχή και θα τους προσδώσει αξία, μετατρέποντάς τους σε **ιδιότυπα προϊόντα**. Η διαδικασία αυτή απαιτεί μηχανισμούς ιδιαίτερους (φορείς, μεθόδους, τεχνικές) που θα αναδείξουν την ποιότητα και την ιδιοτυπία αυτών των προϊόντων. Πρόκειται για απόδοση αξίας η οποία μπορεί να μετατραπεί σε έσοδα για τους τοπικούς δρώντες, με τη μεσολάβηση της αγοράς για όσους από τους πόρους οι καταναλωτές εκδηλώνουν ισχυρό ενδιαφέρον. Τέλος, η εδαφική ανάπτυξη δίνει τη δυνατότητα δημιουργίας **εδαφικής προσόδου**.

Αυτό σημαίνει ότι κάθε προϊόν (ή υπηρεσία) της περιοχής από την οποία αντλεί την ιδιαιτερότητά του, συμβάλλει στη δημιουργία νέας προσόδου για την περιοχή, η οποία στη συνέχεια παρέχει επιπλέον αξία στο κάθε προϊόν.

Ο εδαφικός τρόπος ανάπτυξης προτείνει νέες λύσεις για την ανάπτυξη σε σύγκριση με τις λύσεις που προτείνουν τα κράτη περιοριζόμενα στην αντιστάθμιση των οικονομικών μειονεκτημάτων ορισμένων ζωνών. Αυτές οι νέες λύσεις, μπορούν να ελαχιστοποιήσουν ό,τι καθιστά μειονεκτική την τοποθέτηση των ορεινών προϊόντων στην εθνική και παγκόσμια αγορά. Στην πράξη, ο εδαφικός τρόπος ανάπτυξης επιτρέπει με βάση την διακριτότητα των προϊόντων, την οικοδόμηση μιας νέου τύπου ανταγωνιστικότητας. Αντίθετα, μια πολιτική για τις ορεινές περιοχές, δεν έχει αποτέλεσμα όταν προωθεί την αξιοποίηση μόνο τυποποιημένων τοπικών πόρων οι οποίοι συναντώνται και σε άλλες περιοχές. Σ' αυτή την περίπτωση, η μόνη λύση είναι η μείωση του κόστους παραγωγής, την οποία ωστόσο, η ορεινή γεωργία αδυνατεί να ακολουθήσει, λόγω γεωφυσικών μειονεξιών και εγγενούς αδυναμίας εκσυγχρονισμού της.

Συνεργασία και συντονισμός: τοπική διακυβέρνηση

Σε όλες τις περιοχές που υιοθετούν την εδαφική ανάπτυξη παρατηρούνται βαθιές αλλαγές στις δραστηριότητες που εφαρμόζονται στο εσωτερικό τους. Η σύνδεση του **προϊόντος με τον πόρο** ενεργοποιεί την πολυλειτουργικότητα της οικονομίας και του υπαίθριου χώρου και προκαλεί την κινητοποίηση πολλών δρώντων. Αυτός ο πολλαπλασιασμός δρώντων, χρήσεων και χώρων, δημιουργεί την ανάγκη **συνεργασιών και συντονισμού**, η οποία αντιμετωπίζεται μέσω θεσμοθετημένης διαδικασίας που συνδέει ιδιωτικούς φορείς, δημόσιο και κοινωνικό τομέα. Αυτός ο συνδυασμός οδηγεί στη δημιουργία μιας τοπικής **διακυβέρνησης**, η οποία υποδηλώνει τον εδαφικό χαρακτήρα της αναπτυξιακής διαδικασίας που λαμβάνει χώρα.